

Երբ Յակոբը Յովսէփին ուղարկում է եղբայների մօտ եւ ասում է. «Դնա՛, տես ո՞րք են եղբայրներդ ու խաչինքը եւ «բեր ինձ զրոյց», պարզ է զրոյց բառի իմաստը, որ է՝ տեղեկութիւն, լուր՝ իրերի կացութեան մասին, մի լուր՝ իրերի մասին, «իրոյքի» մասին: «Զրոյցս տալ» նշանակում է ուրեմն իրերի մասին լուր, տեղեկութիւն տալ: Զրոյց—ի բուն իմաստից ծագում է եւ այդ բառի միւս առումը, որ նշանակում է պատմութիւն, ինչ որ ուրիշ բան է, քան տեղեկութիւն իրերի մասին:

Ինչպէս տեսանք եկ բառի ենթադրական երկրորդ յոգնակին համարում եմ եկոյց: Եկ բառը 42 անգամ գործածուած է Ս. Գրքի մէջ եւ միշտ նոյն իմաստով. եկ նշանակում է եկուոր, ոչ բնիկ: «Օրէն միեւնոյն կացցէ բնակին եւ եկին» (Եւք. ԺԲ. 49). «յեկաց եւ ի բնակաց երկրին» (Եւք. ԺԲ. 19). եւ այլն: Այս իմաստով եկը ցեղական կենցաղի մի իրաւական տերմին է եւ նշանակում է այն անտոհմիկ օտարականը, որ եկած, յարած է ցեղին եւ ապրում է նրա մէջ: Բայց եկ բառի նախնական նշանակութիւնն անշուշտ եղած է պարզապէս եկուոր, լինի այդ եկուորը արդէն եկած ու հաստատուած բարեկամ մարդ, թէ հեռուից մօտեցող, ցեղի վրայ եկող թշնամի: «Ձեկոյց» ուրեմն նշանակում է լուր, տեղեկութիւն «եկոյք» ի աշխնքն եկողների, եկուորների մասին՝ լինեն արդէն եկած թէ նոր եկող, իսկ «զեկուցանեմ», նախապէս պէտք է որ նշանակէր տեղեկութիւն կամ լուր տալ եկածների կամ եկողների մասին:

Այսպիսով թէ՛ զեկոյցը եւ թէ՛ զրոյցը երկուսն էլ հին կենցաղի բառեր են եւ նշանակում են լուր եւ տեղեկութիւն. մէկը՝ օտարականների մասին, լինին նրանք արդէն եկած թէ նոր եկող, իսկ միւսը իրերի, կացութեան մասին: Երկուսն էլ քարացած պատմական հոլովներ են՝ մոլցուած յոգնակի ձևերից:

Ժամանակի ընթացքին խամբած է այդ բառերի ներքին իմաստը, ինչպէս նաեւ նրանց յոգնակի ձևը: Մինչեւ իսկ դասական շրջանում այդ բառերը մտածուած են իբր պարզ եզակիներ: Դրանցից մէկը ստացած է նոր յոգնակի կազմութիւն — զրոյցք, զրուցաց, իսկ միւսը կամ շատ քիչ է գործ

ածուել, կամ բոլորովին դուրս է մղուել: Յամենայն դէպս չի մնացել զբաղանութեան մէջ իբր պարզ բառ: Եւ այդ պատահել է ճիշտ այն ձևով, ինչպէս այսօր մենք քարեւ եւ կամք բառերը չենք մտածում իբր գործիական հոլով եւ յոգնակի թիւ, ուստի նոր կազմութիւն տալով նրանց ասում ենք՝ բարեւալ, կամքեր:

Բ.

Օ՛ՔՄԻՆ ԵՒ ԻՄՔԻՆ

Գ. Սունդուկեանի «Պէսո»ի մէջ (1920 թ. Թիֆլիս, էջ 60) կարդում ենք Արութինի կնոջ ասածն իբ մարդուն. «Ալջիկը քի պէս մարթ ունենայ ու նրա աճկումն էլի օֆին գուքայ աշխարհումը»: Պէսօի մայրը Գիքօին ասում է (էջ 4). — Հրա՛, իմֆին խարար կա՛յ: Մի ուրիշ տեղ Գիքօն ձուկը ձեռին ասում է. — Ի՛նչ դիամթ իմքին է՛ (էջ. 38):

Բերած օրինակների մէջ, ինչպէս եւ ուրիշ տեղեր, օ՛ֆմին նշանակում է որ եւ է մարդ, ոմն, ոք. իսկ իմֆին — որ եւ է բան, իմն, ինչ: Թիֆլիսի Հաւարար թաղում չեն ասում իմֆին, այլ — իմֆին. եւ ընդհակառակն՝ փոխանակ ասելու օ՛ֆմին, ասում են օմֆին: Օմֆին եւ իմֆին ձևերը հնչիւնների պարզ տեղափոխութիւն են. ինչպէս՝ դգալ, գդալ բառերում: Ուղիղ ձևն անշուշտ օմֆին է եւ իմֆին: Ինչպէս գրելով ով կարդում ենք օվ, այնպէս էլ ասում ենք օմֆին, բայց իսկապէս ոֆմին է:

Այս բառերի կազմութիւնը պարզ է. — ոֆ—մին եւ իֆ—մին: Մէկը կազմուած է հին ոֆ դերանունից, իսկ միւսը՝ իֆ դերանունից: Երկուսն էլ մեր կարծիքով յոգնակի ուղղական են. մէկը ո դերանունան, միւսը՝ ի դերանունան: Մի քանի դաւառներում, օրինակ՝ Ախալքալաք, իֆ ձևի փոխարէն գործ են անում իրֆ. այնտեղ, ուր Արարատեան դաշտի գիւղացին ասում է էմիֆը, աշխնքն է բանը, Ախալքալաքին ասում է՝ իրֆը, որ իր բառի յոգնակի ուղղականն է, իսկ իր—ը ի դերանունան եղ. սեռականն է: Ոք եւ իք գեռ հին Ժամանակ մտածուած են իբր եզակի, իսկ իր—ը իբր ուղղական, ինչպէս մեր—ը եւ իմ—ը, որ իբր ուղղական մտածուելով (թէեւ սեռական են)

հոլովում են. մեր մերայ, մերք, մերոց եւ իմ, իմոյ, իմք, իմոց:

Այսպէս ուրեմն զբարարի ումն եւ իմն զերանուեներին զուգահեռ՝ Թիֆլիսի բարբառն ունի ոք-մին եւ իք-մին: Առաջին զոյգը կազմուած է ու եւ ի զերանուեներից ո'-ման եւ ի'-ման ձեւով, որ յարաչեշտ լի-նելով՝ սղած են ա-երը, իսկ երկրորդ զոյգը նոյն զերանուեների յոգնակի ուղղա-կանից. ի- իք- իք-մին, ո- ոք- ոք-մին:

Զուգահեռ կազմութեան հետ՝ այս երկու զոյգն ունին եւ զուգահեռ նշանակու-թիւն, այսինքն՝ ինչ որ բան, ինչ որ մարդ:

Գրաբարի ումն եւ իմն բառերի ծա-ծուկ վանկերը — մն — մարդ կարող է փորձուել համարելու մին, որով կազմուած են Թիֆլիսի բարբառի օքմին եւ իքմին դե-բանուենները: Բայց այս բառերի մինք-պարզապէս նշանակում է մի, մէկ եւ ոքմին պարզապէս նշանակում է մի ոք, իսկ իքմին — մի իք, նշանակում է մի ոք, իսկ իքմին — մի իք, մի զատ, մի բան: Ումն եւ իմն բառերի մն ծածուկ վանկերը իրենց ձայնաւորը սղած ման-եր են, որ իրենց լրութեամբ երեւում են յոգնակի ուղղականի եւ թեք հոլովների մէջ, դառնալով ոմա'նք, ոմա'նց: Գալով իմն բառին՝ նա՝ չունի յոգնակի թիւ եւ թեք հոլովներ, բայց բարդութեանց մէջ նա եւս հոլովներ, բայց բարդութեանց մէջ նա եւս երեւան է բերում իր սղած ա-ն. այսպէս միքի'մն, միքմա'ն, միքմա'նց, որ առաջ են դալիս մուրջիման, մուրջիմանց նախա-ձեւերից, սղելով չեշտից առաջ եղած ձայնաւորները — մ(ու)ք(ի)մա'ն, մ(ու)ք(ի)մա'նց: Համ. պարսկ. ۱۳۰ եւ իր նուագականը — ۱۳۰:

Ն. ԱՂԱՆԻՍՅԱՆ

ՅԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ՃՈՐՈՒԹԻ ԵՐԱՅԱՆԸ

(Աշխարհագրական եւ պատմական նկարագրու-թիւններ)

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

(Շաքրաւարտ. թիւն:)

Արեւելքում ամենանախնական շրջան-ներից սկսեալ ջրբաժան գիծն էր ցեղերի եւ տոհմերի կալուածների բաժանարար սահ-մանը: Մինչեւ օրս Օսմանեան իշխանու-թեան եւ Պարսկաստանի երկիրներում ջրբա-ժան գիծն է կազմում կալուածների սահ-մանները: Մի որեւէ առուի մէջ շրջապա-տից հոսած եւ այդ առուն թափուած բոլոր ջրերը նոյն սահմանի մէջ եղած բոլոր հո-ղերի հետ մի ամբողջութիւն է կազմում: Արեւելքում դամիկ բարբառում քարացած է «ախար-բախարի» միտքը, դա անփոփո-խելի եւ անայլալելի էր: Հետեւելով այս պատմական աւանդութեան, Ճորոխի Աւա-զանը մենք էլ բաժանելու ենք ջրբաժան գիծով. ո'չ թէ բռնակալ տիրող-յախշաւորդ-ների քմահաճոյքով կամ սրի ճնշման տակ: Ճորոխի Աւազանը Հայոց աշխարհին մօտ միացած սահմանները աւելի նման է մեր երկրին եւ որքան խորն էք մտնում, թափանցում էք այս երկրի խորքերը եւ ա-ւելի Սեւ ծովին մօտ՝ այնքան կերպարանա-փոխում է: Այրարատեան նահանգից, վանանդից-Բասենից Բարձր Հայք պտոյտ կատարելուց յետոյ, երբ ճանապարհորդը կարնոյ սաղից (դաշտամբ) ուղղւում է դէպի հիւսիս-արեւելք, անցնում է Թուրի, Թաֆթի, Կարազոորէկի ամրոցները (Թա-րիա), Յրատ (Եփրատ) գետի հովտով Դումլու լեռների լանջերով, հասնում է Զինադորի հովիտը-Թորթումի գաւառում, այնպէս է փոխուում օդը, բոյրը, շրջապատի բուսականութիւնը, որ անցորդը զգում է կենցաղի փոփոխութիւնը: Ոչ միայն բու-սականութիւնը, այլ նոյն իսկ կենդանիները իրենց գոյնով, հասակով, կայտառ շար-ժումներով նորանոր տեսարաններ են կազ-

